

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษา การปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรบ้านนาทีกในครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาการทำเกษตรกรรมในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในชุมชน ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร กระบวนการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1 แหล่งข้อมูลการศึกษา

แหล่งข้อมูลที่ทำการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.1 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเบื้องต้นจากการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) ในประเด็นของ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รูปแบบการทำเกษตรกรรม หลักการจัดการเกษตรแบบอินทรีย์ ผลกระทบจากการทำเกษตรเคมี จากตำรา เอกสารรายงานการวิจัย บทความวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์รัฐบาล หรือสื่อออนไลน์ และข้อมูลเพื่อตอบคำถามงานวิจัยในประเด็นของ ตลาดรับซื้อผลผลิต ข้อมูลพื้นฐานชุมชน จากเอกสารที่หน่วยงานต่างๆ ได้จัดทำไว้แล้ว เช่น เอกสารขององค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานเกษตรตำบลและอำเภอ พัฒนาชุมชน สถานีอนามัย องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

3.1.2 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บในพื้นที่การศึกษา โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) นอกจากนั้นยังทำการสังเกต (Observation) และจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับตัวแทนกลุ่มเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรมาทำเกษตรอินทรีย์แล้ว

3.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย

- ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลประจำหมู่บ้าน เกษตรตำบล สาธารณสุขตำบล และองค์กรพัฒนาเอกชน รวมจำนวน 8 คน

- ผู้นำทางธรรมชาติ ได้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในแต่ละแผนก ผู้นำกลุ่มเกษตรกรเคมี และตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์แล้วในชุมชน โดยทำการสุ่มหาแบบ Snowball Sampling เพื่อให้ได้ตัวแทนเกษตรกรที่รู้เรื่องในแต่ละประเด็นมากที่สุด ซึ่งได้ทำการสัมภาษณ์ จำนวน 25 คน รวมผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น 32 คน

3.3 เครื่องมือในการศึกษา

3.3.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview) การศึกษาครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่ได้เตรียมไว้แล้วเป็นคำถามนำแล้วตามด้วยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลในรายละเอียดเพิ่มเติมมากขึ้นกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ประเด็นคำถามผู้วิจัยกำหนดตามขอบเขตของเนื้อหาการศึกษา การสัมภาษณ์มีลักษณะการพูดคุยอย่างเป็นธรรมชาติตามความเหมาะสมกับโอกาสและเป็นกันเองโดยให้ผู้ตอบเล่าเรื่องต่างๆ ของตนเองและชุมชนตามประเด็นคำถาม

3.3.2 แบบสังเกต (Observation) ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่ขั้นเตรียมดินและกล้าพันธุ์ การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว การบรรจุหีบห่อและการนำสู่ตลาด ซึ่งจะรวบรวมข้อมูลโดยการจดบันทึกและการถ่ายภาพ

3.3.3 แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group discussion) ผู้วิจัยได้จัดสนทนากลุ่ม โดยผู้เข้าร่วมสนทนาคือเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรมาทำเกษตรอินทรีย์แล้ว ในประเด็นปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยน กระบวนการปรับเปลี่ยนเป็นเกษตรอินทรีย์ และสรุปผลการปรับเปลี่ยนจากเริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองในภาคสนาม โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.4.1 ช่วงสร้างความสัมพันธ์และปรับตัวให้เข้ากับชุมชน ผู้วิจัยได้เข้าแนะนำตัวกับเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล และผู้นำหมู่บ้านที่ทำการศึกษาดูงานประธานกลุ่มเกษตรกรประจำหมู่บ้าน เพื่อทำความรู้จักและอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการเข้ามาในพื้นที่ ตลอดจนการขอความร่วมมือในการศึกษาวิจัย จากนั้นได้หาโอกาสเข้าพบปะพูดคุยกับชาวบ้านและตัวแทนกลุ่มเกษตรกรเป็นประจำเพื่อสร้างความคุ้นเคย และสังเกตวิถีชีวิตชาวบ้านเกี่ยวกับการทำเกษตร

3.4.2 ช่วงเก็บข้อมูลรายละเอียดเจาะลึก เมื่อผ่านช่วงการสร้างความสัมพันธ์และการปรับตัวได้ระดับหนึ่งแล้ว ผู้ศึกษาได้เริ่มเก็บข้อมูลส่วนรายละเอียดในแต่ละประเด็น โดยเข้าพบปะพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมาย ตามเงื่อนไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

3.4.3 ช่วงเพิ่มข้อมูล เมื่อผู้วิจัยได้รวบรวมวิเคราะห์ความเชื่อมโยงข้อมูลและสรุปผลแล้วหากพบว่าขาดรายละเอียดข้อมูลบางส่วน ก็ได้เข้าไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมตลอดช่วงของการเขียนรายงานการวิจัย

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลถูกต้อง ตรงกัน ครอบคลุม และเพียงพอ ที่จะตอบวัตถุประสงค์แต่ละข้อ โดยใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (Trianguration) ซึ่งมีวิธีการตรวจสอบ ดังนี้

3.5.1 การตรวจสอบข้อมูลจากบุคคลที่ต่างกันคือ การเปลี่ยนแปลงบุคคลให้ข้อมูลที่หลากหลายออกไป โดยคำถามเดียวกันกับคนหลายๆ คน เพื่อตรวจสอบดูว่าข้อมูลที่ได้จากแต่ละคนเป็นอย่างไรบ้าง สอดคล้องหรือขัดแย้งกันหรือไม่ อย่างไร

3.5.2 การตรวจสอบข้อมูลในสถานที่ต่างกันคือ มีการเปลี่ยนสถานที่ให้ข้อมูลโดยเก็บข้อมูลในเรื่องเดียวกันจากหลายๆ สถานที่ แล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบดูว่าเหมือนหรือขัดแย้งกันหรือไม่ อย่างไร

3.5.3 การตรวจสอบข้อมูลในเวลาที่ต่างกันคือ การเปลี่ยนแปลงช่วงเวลาให้ข้อมูล โดยเก็บข้อมูลในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างกันในเวลา แล้วนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบดูว่า ณ เวลาที่ต่างกัน ข้อมูลเหมือนหรือขัดแย้งกันหรือไม่ อย่างไร

ทั้งนี้ หากตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของข้อมูลแล้วพบว่ายังขาดความชัดเจนในบางประเด็น ตลอดจนไม่สอดคล้องกับข้อมูลในชุดเดียวกันหรือชุดอื่นๆ จะกลับเข้าชุมชนทำการตรวจสอบข้อมูลโดยนำกลับไปสอบถามเจ้าของข้อมูล และผู้นำกลุ่มในแต่ละแผนกอีกครั้ง ตลอดจนการตรวจเช็คความสัมพันธ์ข้ามกลุ่มชุดข้อมูลอื่นๆ

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งที่ได้จากการเก็บข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและข้อมูลปฐมภูมิจากการจัดเก็บภาคสนาม ทำการวิเคราะห์ หาข้อสรุป โดยการนำมาจัดให้เป็นหมวดหมู่ แยกแยะองค์ประกอบ หาความหมายและหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงในแต่ละประเด็น เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.6.1. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ของพื้นที่โดยการแยกแยะองค์ประกอบ จัดหมวดหมู่ หากความหมายข้อมูลโดยจัดกลุ่มวิเคราะห์ตามเนื้อหา ปัจจัยการผลิต กระบวนการผลิต และผลผลิตที่ได้

3.6.2 ทำการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ หลังจากการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า แล้วนำมาแยกแยะ จัดหมวดหมู่ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ ติความ และสรุปปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยน

3.6.3 ทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงลำดับเหตุการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในกระบวนการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรกรรม จากเกษตรเคมีไปเป็นเกษตรอินทรีย์ว่ามีใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไรบ้าง โดยยึดขั้นตอนตามแนวทางการยอมรับนวัตกรรม ซึ่งเริ่มจาก ขั้นรับรู้ มาสู่ความสนใจ การไตร่ตรอง การทดลองทำ และการยอมรับ